

tehát ezentúl az irodalmi termékeket nem csak lajstromozni, hanem a jelesbeket, vagy bármi más tekintetben érdemleges tárgyalásra méltókat, bírálni fogja : t. i. okadatolva méltatni a jót, megigazítani a hibást, megróni a lelketlenséget s a mi irányánál fogva káros lehet.

E folyó bíráló rovat mellett pedig az értekező részben szemlét indítjuk meg az irodalom, tudomány és művészet körében a lefolyt négy év alatt észrevehetett mozgalomnak, összefoglalva azok egyes szakjaiban az öszves munkásságot, meghatározva annak jellemét, kitüntetve a haladást, vagy visszaesést, megítélve az irányokat, s bírálatosan ismertetve a fontosb jeleneteket; figyelemmel a hazában világot látott más nyelvű dolgozatokra is. Minden osztályban más-más szakférfiú fogja hallatni ítéletét.

Reményljük, hogy e cikksor ki fogja elégíteni a tudomány-szerető olvasót, bizodalmat költeni műveltségünk jövője iránt, végre tudományosságunkra is előmozdítólag hatni.

Megnyitja szemlénket :

T. F.

I. AZ IDŐSZAKI SAJTÓ.

Midőn nézeteinket röviden elmondani készülünk azon hatásról, melyet magyar folyóirataink a magyar tudományos és irodalmi életre gyakoroltak, bevezetésképp ide igtatjuk először betűrendben mindazon folyóiratokat, melyek 1853-ban megjelentek.

Pesten, 1853-ban, következő folyóiratok jelentek meg :

1. Budapesti Hírlap. Szerkesztő *Szilágyi Ferenc*. Hetenként hatszor egy-egy leveleg iven, melyet a hivatalos hirdetések többnyire félívvvel szaporitnak. Megjelent az egész éven keresztül. (Megindult 1849 végén, mint Magyar Hírlap.)

2. Budapesti Viszhang. Szerkesztő *Szilágyi Virgil*. Hetenként kétszer másfél iven, 4rétben. Megjelent januártól aprileléig. (Megindult 1852. júliusában.)

Dans le cours triomphant de vos succès prospères
Soyez humains & doux, généreux, débonnaires,
Et que tant d'ennemis sous vos coups abbatus
Rendent un moindre hommage
A votre ardent courage,
Qu' à vos rares vertus.

Amen!

(Ode aux hongrois. Écrite en 1750 par le Comte d' Oxenstierna).

3. *Családi Lapok*. Szerkesztő *Kleczsó József*. Hétetenként egyszer két iven, Srétben. Megjelent — néhány héti megszakadással — az egész évben. (Megindult 1852-diki aprilisban.)

4. *Déli báb*. A nemzeti színház Közlönye. Szerkesztő Tolnai gróf *Festetics Leo*. Hetenként egyszer két iven, Srétben. Megjelent az egész éven keresztül.

5. *Divatcsarnok*. Szerkesztő *Császár Ferenc*. Hetenként kétszer másfél iven Srétben. Megjelent april elejétől az esztendő végeig.

6. *Falusi Esték*. Szerkesztő *Vas Gereben*. Évnegyedenként egyszer 4 iven, Srétben. Megjelent a második félévben.

7. *Gazdasági Lapok*. Szerkesztő *Morócz István* (*Korismics László* vezérlete mellett). Hetenként egyszer másfél iven, 4rétben. Megjelent egész éven át. (Megindult 1850-ben.)

8. *Hölgyfutár*. Szerkesztő *Nagy Ignác*. Hetenként hatszor fél iven 4rétben. Megjelent az egész évben. (Megindult 1850-ben.)

9. *Ifjuság Lapja*. Szerkesztő *Gönczy Pál*. Hetenként egyszer két iven, kis Srétben. Megjelent november elejétől az esztendő végeig.

10. *Katholikus Néplap*. Szerkesztő *Blümelhuber Ferenc*. Hetenként egyszer egy iven, 4rétben. Megjelent egész évben. (Megindult 1850-ben.)

11. *Magyar Akadémiai Értesítő*. Szerkesztő *Toldy Ferenc*. Évenként hat füzet, Srétben. Megjelent egész évben. (Ujra megindult 1850-diki juniushban.)

12. *Napi Tudósító*. A *Budapesti Hirlap* melléklapja. Szerkesztő *Szilágyi Ferenc*. Hetenként hatszor fél iven 4rétben. Megjelent juliustól decemberig.

13. *Pesti Napló*. Szerkesztő, febr. 12-dikéig *Récsi Emil*, február 13-dikától kezdve *Török János*. Hetenként hatszor egyegy, néha másfél, leveleg iven, mely julius elsejével oly telemesen nagyobbult, hogy jelenleg a *Pesti Napló* — tekintve réjtjét és nyomtatát — nem csak a magyar, de az egész ausztriai birodalomban megjelenő valamennyi lapok közt legterjedelmesebb. Megjelent az egész éven keresztül. (Megindult 1850-diki martiusban.)

14. *Religio*. Szerkesztő *Danielik János*. Hetenként háromszor egy-egy iven 4rétben. Megjelent az egész évben. (Megindult 1850-ben.)

15. Szépirodalmi Lapok. Szerkesztő Pákh Albert. Szerkesztő társ Gyulai Pál. Hetenként kétszer egy-egy íven, legnagyobb 8-rétben. Megjelent az év első felében.

16. Új Magyar Múzeum. Szerkesztő Toldy Ferenc. Havonként egyszer, 3—4, a Hivatalos Közlönnyel együtt 6 ivnyi 8rétes füzetekben. Megjelent az egész éven át. (Megindult 1850. diki octoberben.)

Pesten kívül egész Magyarországon egyellenegy folyóirat jelent meg, Erdélyben pedig (Kolosvárat) csak egy, melyeket kiegészítésül felveszünk lajstromunkba.

17. Heti lap. Szerkesztő Berde Áron. Hetenként kétszer egy-egy közép nagyságu leveleg íven. Megjelent egész éven át.

Az 1853-diki évben tehát összesen tizenhét magyar folyóirat látta el közönségünket olvasmányival: minden esetre szép haladás, ha elgondoljuk, hogy néhány évtized előtt még alig volt egykét folyóiratunk, sőt két évtizeddel a hírlapokon kívül csak egy. Az író közönség szaporodtával azonban nem áll oly kedvező arányban az olvasó közönség szaporodása. Ezelőtt kevesebb volt a folyóirat, hanem egynek-egynek mégis több volt előfizetője. Valamennyi magyar folyóirat előfizetőinek összes számát (1853-ban) alig tehetjük többre nyolc ezerrel; s így mintegy hét, vagy éppen nyolc száz magyar emberre esik egy-egy előfizető, ide nem számítván azon körülményt, hogy vannak, kik egymagok is több lapot járatnak.

A társadalmi erők összehatása kölcsönös levén, egyoldalság volna állítanunk akár azt, hogy csak az íróktól függ közönséget csinálni, akár azt, hogy csak a közönség részvéte már elegendő az irodalmat felvirágoztatni. A haladást, a köz műveltséget, az irodalmat mindkét résznek minél sokszerűbb találkozása mozgathatja elő legsikeresebben; s ezen sokszerűséget ismét leginkább előmozdítja a folyóiratoknak szakok szerinti elágazása, mi a lapirodalom mennyiségi és minőségi továbbfejlésének múlhatlan eredménye. Értjük itt minden egyes szaknak külön-külön képviselését a folyóiratokban.

A lapirodalom jelenleg mintegy harmadfél száz éves. Eleinte csak hírközlöny, napi krónika volt. Később értekezéseknek nyitotta meg hasábjait, utóbb szépirodalmi olvasmányt is hozott. Míddőn a lapirodalom nálunk is fejlődni kezdett, természetesen semmi

határozott tartalommal nem bírhatott: rendszertelen keveréke volt az híreknek, elmefuttatásoknak, verseknek, fordításoknak, tudományos vitatkozásoknak. Szakok szerinti különválása nálunk még alig 20 éve kezdődött. Valamennyi szak még most sincs képviselve. Külterjileg — minthogy az emberek főleg a mulattatás iránt fogékonyak, s olyanok is legszámosabbak, kik pusztá mulattatásra érzik magokat hivatottaknak — legerősebb nálunk a szépirodalmi, leggyengébb a szoros értelemben vett tudományos lapirodalom. Reméljük, a helyes arányok lassanként nálunk is létesülendnek.

A fent kitélt tizenkét magyar lap közül nyolc (2., 3., 4., 5., 6., 8., 15. és 17.) részint kizárólag, részint nagyobb részökben szépirodalmi; tudományos kettő (11. és 16.); nevelési egy (9.); gazdasági egy (7.); egyházi és vallási kettő (10. és 14); kizárólag hírvivő egy (12.); politikai kettő (1. és 13.), — csak hogy ez utóbbiak szépirodalmi és tudományos cikkeknek is megnyitják hasábaikat, sőt a *Pesti Napló*, melynek belrendezete egészen hasonló a nagy párizsi politikai lapokéhoz, állandó rovatokkal bír mind a szépirodalom mind a tudomány számára.

Ha 1853-diki lapirodalmunkat arányba tesszük az 1853. előtti három év lapirodalmával, úgy a legközelebb lefolyt évet mind a folyóiratok számára mind azok ellátására nézve egyáltalános elsőség illeti a forradalom után következett három év felett.

E részben csak Erdély mutat hátramaradást, hol is még 1851-ben a *Kolostvári Lap*, mint politikai s hetenként négyszer megjelenő közlöny, *Népbarát* című s hetenként egyszer megjelenő melléklapjával együtt, *Makoldi Sámuel* szerkesztése alatt, életben volt. Belőle fejlődött ki 1852-ben a *Heti Lap*, mint gazdasági folyóirat, *Berde Áron* tanár szerkesztése alatt; s ugyanazon *Heti Lap* az, mely a gazdasági, ipar- és kereskedelmi rovatot szépirodalmival toldván meg, 1853-ban egyedül képviselő Erdély magyar lapirodalmát.

Magyarországon 1849-től 1853-ig kizárólag, legfeljebb azon előny mutatkozik az 1853-iki lapirodalom felett, hogy Pesten kívül is létezett egy szépirodalmi folyóirat: a *Csokonai Lapok*, Debrecenben, *Orbán Pető* és *Oláh János* szerkesztésök alatt, 1850-ben. A pesti szépirodalmi folyóiratok a nevezett időközben forrongó, vajdó s hamar letűnő kezdeményezéseknek, kísérleteknek tekintethetők, melyek határozottabban csak 1853-ban léptek életbe. Az ek-

kor keletkezett szépirodalmi lapok közül csupán az 1850-ben megindult *Hölgyfutár* bírta magát fentartani, s ez is nem belbecsének, de inkább azon körülménynek köszönheti fenmaradását, hogy legtöbbször jelent meg s így mindig friss hírekkel szolgált. A *Röpipek*, *Szilágyi Sándor* szerkesztése alatt, melyek hasonlóképp 1850-ben indultak meg s hetenként két ívnyi Srétes füzetet adtak, csak a hetedik füzetig jutottak. 1851-ben jelent meg a *Falu Könyve*, *Vas Gerebentől*, s a *Remény*, négy ívnyi, havi füzetekben, először *Vahot Imre*, a második félévben pedig ugyan ő és *Jókai Mór* által szerkesztve. Ugyanez évben indult és szűnt meg *Brassai Sámuel* nevelési lapja is, az *Ifjúság barátja*, 1852-nek februárjában keletkezett az *Értesítő*, szépirodalmi, ipar- és kereskedelmi lap, hasonló a mostani kolosvári *Heti Lap*hoz, *Szilágyi Virgil* szerkesztése alatt. Megjelent hetenként háromszor egy-egy nagy íven. Ezen folyóirat azonban már ugyanazon év júliusában tisztán szépirodalmivá alakult s a *Viszhang* címe alatt jött ki, 1853-diki április haváig.

Ha már átmegyünk 1853-iki lapirodalmunk belértékének vizsgálatára, névszerint pedig annak puhatolására, mennyiben mozgató az elő a magyar tudományosságot, mennyiben volt eszmélet és bíráló, mennyiben fordította figyelmét akár az úgynevezett elméleti, akár a gyakorlati tanágakra: úgy az eredmény — habár egyes folyóiratok saját körükben lehetőleg feleltek meg ebbeli feladataiknak — egészben véve még mindig nem oly kedvező, mint azt ohajtanók. Említettük feljebb, hogy olvasó és író közönségünk még mindig nagyobb vonzalommal viseltetik a mulattató, mint az oktató iránt, s az oktató szakban ismét sokkal inkább rokonszenvez a sajátlag politikai, mint általában a tudományos ismékkel, mind a szellemi téren, mind az anyagin; s így nem lehet csodálnunk, hogy a lefolyt évben is a szépirodalom és politika vitték a fő szerepeket.

Nem említenők fel e körülményt roszalólag, hahogy az idézett két téren valóban oly munkásság fejlesztetett volna ki, mely némileg kárpótolná irodalmunkat a többi, míveletlenül hagyott ágakért; mivel azonban irodalmunk most már mégis annyira kiterjedt, hogy további haladása okvetlenül igényli egy részről a kellő arányt, melyben egyes ágai egymáshoz álljanak, más részről az ellenőrző kritikát, mely az írókat eszméletre gerjeszsze, nekik a

megfutandó pályát kijelölje, a tévedőket — ha tehetséget, tanulmányt árulnak el — útba igazítsa, a kontárokat pedig elriaszsza: természetes, hogy sajnosan s mindig sajnosabban érezzük a tudományos irodalom gyér nyilatkozását, s még inkább, ha nyilatkozik, ennek könnyelmű mellőzését.

Főképp áll ez szépirodalmi munkásainkról. Ezek — kevés kivétellel — halomra írják verseiket, beszélyeiket, regényeiket, úgynevezett humoreszkjeiket, úgy, a mint erre pillanatos hangulatuk vagy a külső véletlen indítja őket. Szó sincs tanulmányról, mit nem csak a külföld példányaiból, de saját irodalmunk eddigi hódítmányaiból és termékeiből meríthetnének. Minden csak máról holnapra készül. Hogyan kívánhassuk ily viszonyok közt, hogy az író, ki maga sohasem táplálkozik — mert a léleknek szintügy, mint a testnek, be kell fogadnia, hogy egészségesen működhessék — jóra való szellemi tápot nyújtson olvasóinak? Az irodalomnak szükségkép el kell üresednie, pusztá látszattá válnia, — miből aztán ismét épen oly szükségesen következik, hogy a közönség egyik része, megromolván izlésében, fogékonytalan lesz a valóban jó iránt, másik része pedig, nem elégelhetvén a hazai irodalomtól nyújtottat, ettől az éhezés émélyével más irodalmakhoz kénytelen folyamodni.

Szomorú tünemény, hogy e kérész-életű hebehurgyaság a lapirodalomból át kezd menni a könyvirodalomba is. Folyóiratban, melynek — akár van becsesebb adnivalója, akár nincs — bizonyos időre meg kell jelenni, szükségből eredő rosznak kell tekintenünk a helylyel-közzel világ elé bocsátott gyengébb dolgozatokat; hanem könyvnél, hol a szerző nincs kötve bizonyos időhöz, s hol méltán léphetünk eléje azon követeléssel, hogy átgondoltat, szorgalommal kidolgozottat, szóval, lehető legjobbat adjon, a hírlapias pilanatszerű modor soha meg nem bocsátható. Nem lévén azonban ezuttal szándokunk könyvekkel foglalkodni, alkalmazzuk észrevételeinket a folyóiratokra.

A Hölgyfutár, mely hetenként hatszor jelenik meg, világosan bizonyítja a szükségből roszról mondottakat. Szépirodalmi lapjaink között ez a legidősebb s egyszersmind legüresebb. Fordítások képezik legjobb részét. Verseiben, beszélyeiben semmi aesthetikai választékosság nem mutatkozik. Mindenben a céltalanul mulattató elem dönt. Ezen lap valósággal csak felnőtt gyermekek-

nek való. E végre hoz rebusokat is, melyeknek megfejtését jutalmazza. Érdekességét a verses és beszélyes rovatokon kívül csak éle-hajhászatban helyezi, — s midőn komolyan akar szólni, például színházi jelentéseiben, aesthetikai kérdésekben: vagy más lapokon nyilatkozatait adja más szavakkal, vagy semmitmondó phrasissokban ereszkedik ki, vagy világos nonsens-ekre fakad. Ha e lap a f. évben is megtartja eddigi modorát, lesz alkalmunk érdekes példákkal szolgálhatni.

A Budapesti Viszhang, melynek kora megszűntét nincs okunk sajnálni, nem sokkal magosabb polcon állt, jóllehet komolyabb törekvést tanúsított. Nem tudjuk, jobb dolgozótársak hiányának, vagy a lap céliránytalan belszerkezetének, vagy életrevalóbb versenytársainak kell-e inkább tulajdonítnunk, hogy oly kis ideig bírta magát fentartani. Legérdekesebb részét a vidéki levelezések, nem pedig szépirodalmi dolgozatai tevék.

A Délibáb, szépirodalmi tartalmát tekintve, a jobb lapok közé sorolandó. Közlött költeményei s beszélyei között találhatunk szép számmal, melyek a hírlapi dicsőséget túlélendik. Ez érdemét néhány ismertebb avatott tollu dolgozótársának köszönheti. — A Délibáb egyszersmind a nemzeti színház hivatalos közlönye, s mint ilyen, a színpadra került új darabokról, s a fellépett művészekről hozott részletesebb s néha bírálati jelentéseket. Figyelemmel kísérte a vidéki színészetet is. A folyó évben, mint ígéri, a könyvbírálatnak is megnyitja lapjait. Köz kedvességét leginkább fő munkatársa, Jókai Mór eleven képzelmének s tetszetes előadásának tulajdoníthatni; e szép tehetségű írónak azonban, ki hivatásánál fogva irodalmunkban kitűnő polcot foglalandó, nem eléggé ajánlhatjuk a szellemi táplálkozást, különben csakhamar kiírja magát.

A Falusi Esték célul tűzvén magoknak a népnek műveltségben legalsóbb osztályát hasznos olvasmányokkal ellátni s benne az olvasás iránt általában kedvet ébreszteni, minden esetre a szépirodalmi folyóiratok közé tartoznak, nem csak mivel nagyobbára valóságos szépirodalmi műveket tartalmaznak, de mivel a népszerű előadás magában véve is, mint népszerű, bármi tárgyra alkalmaztassék, szépműtani alaknak tekintendő. Eddigélé két füzet jelent meg, melyek azt tanúsítják, hogy a szerkesztő csak mintegy kívülről és felületesen fogta fel a kitűzött célt. A népszerű előadás lényege paraszti kifejezésekbe s bizonyos úriasságba leeresz-

kedésbe helyezteteti, nem pedig a felvilágosítandó osztály lelki szükségeinek s még kevésbé a fejtegetés alá vett tárgyaknak kellő ismeretébe. Azt hívék, hogy mivel a népszerű olyasmi, mit a járattanabbnak is könnyen meg kell érteni, azt olyan is írhatja, ki maga sem érti *ex a s s e* azt, mit előadni akar; holott megfordítva, bármely szakban csak az fog valódi népszerűséggel írhatni, dósok számára pedig tökéletesen kiképzett tudósnak is mindig könnyebb írni, mint laikusok számára. S így van ez mind tudományos, mind művészeti tárgyakban. Megvalljuk, osztatlan tetszésünket a két füzet minden darabjai között csak *Arany János* költői beszélye, *Az első lopás*, nyerheté meg: ez valódi nemes népszerűség, mely öszhangban marad az erkölcsi és költői izlés szabályaival. — Ohajtjuk, hogy a következő füzetek hozományai célirányosabbak legyenek.

A kolozsvári *H e t i L a p*, mely jelenleg szépirodalmat és gazdasági s kereskedelmi érdekeket együtt képvisel, bizony alig mondható egyébnek hírközlőnynél. Ez is jobb ugyan, mint semmi; hanem Erdelytől jogosítva lehetnének többet várni. Úgy látszik, munkatársakban fogyatkozik, mert gyakran a főbb cikkek is valódi hézagpótlókul tűnnek fel. A tárgyak, melyeket tartalmaz, nagyon elrínak egymástól; nézetünk szerint helyesebb volna, ha már a szépirodalmi ügyeknek benne kell maradni, ezeket, mint tárcát, külön rovatban elválasztani a lap ipari, gazdasági s kereskedelmi tárgyaitól s a levelezésektől.

Nem kizárólag szépirodalmi folyóiratok válának 1853-ban: a *Divatcsarnok*, *Szépirodalmi Lapok*, *Családi Lapok* és *Katholikus Néplap*. A két utóbbi, szépirodalmi részében is, különösen a vallásos érzület terjesztésére működött. A két előbbi, habár szembeszökő ellentétben egymással (mert a *Divatcsarnok* mindent, még a tartalmat is, az idomnak, a *Szépirodalmi Lapok* mindent a tartalomnak rendeltek alá), a legrendszeresebben szerkesztett szépirodalmi folyóirat volt: mind a kettő jelentékeny részt hagyott az oktató tárgyalásoknak s a hazai szépirodalom mellett folytonosan a külföldit is képviselteté.

A szépirodalmi folyóiratok közül tulajdonkép csak kettő, t. i. a *Szépirodalmi Lapok* és a *Divatcsarnok* adtak oly cikkeket, melyek nem csupán mulattatásra, de oktatásra is és a

köz műveltség elővitelére voltak szánva. E részben a két nevet lap közül minden esetre a Szépirodalmi Lapokat illeti az elhátrálás, melyeknek csaknem minden száma hozott egy-egy mélyebb ható értekezést a szépszépzet, irodalom, népisme, s b mezéjén színházi előadások, hangversenyek s egyéb mutatóványokról kárlött jelentései többnyire avatottsággal s vidor elevenséggel volírrva; újabban megjelent magyar könyvek — szépirodalmiak — valóban csodálatos részrehajlatlansággal bíraltattak. A Szépirodalmi Lapok megszűntét ennél fogva egyenes veszteségnek tekintenünk az irodalomra nézve. A Divatcsarnok is ügyködik a mulattatót összekapcsolni a tanulsággal, közben-közben útleírásokat, történelmi, de kivált természettudományi cikkeket közölve; hoz olykor ismertetések és bírálatok is magyar könyvekről, s néha ugyancsak keményeket, mint péld. Tamás bátykunyója magyar fordításáról, a Szerelmi vadrózsáról, — de épen nem igaztalanokat. Az irodalmat, s minden ügyet, épen oly sikeresen mozditjuk elő, midőn a jót méltatjuk, kellően elismerjük, mint midőn a középszerű tehetségek tudatfonákságait kiméletlenül felfedezzük. Sőt bizonyos, hogy ha legyezgetjük az idétlent és rosztat, közvetve akadályozzuk a valójónak terjedését, rontjuk a jelesnek hatását. Bonis nocet, quisquepepercerit malis. Ohajtjuk, kövesse a Divatcsarnok ezen is ez elvet, de alkalmazza ne csak — sine ira — egykét íróra, hanem egyúttal — sine studio — a többiekre is. A mi a Család Lapokat illeti, ezekben is előfordulnak olykor-olykor könyvismertetések s egyes oktató cikkek, ezeknek azonban inkább csak terjesztő, mint beható erőt tulajdoníthatunk.

Képviselt szakmájok körében erőlyesen mozogtak a Religio, Gazdasági Lapok és Ifjúság Lapja. Az egyházi életemozzanatait, mind a multa, mind a jelenre nézve, az első helyre nevezett folyóirat éber figyelemmel kíséré, s ha tekintetbe vesszük határozottan kijelölt szempontját, mondhatjuk, hogy (kiválcikönyvek ismertetésében) elég elfogulatlanúl. A Gazdasági Lapoknak nincs ugyan jelenleg azon politikai jelentőségek, melylyel egykor a Magyar Gazda bírt; de annyit elmondhatunk, hogy a gazdasági ügyeket derekasan képviselik, tudósítván a közönséget minden újabb felfödözés, találmány s gazdasági eljárásról és ezek hasznavehetőségéről, értekezővén a gazdasági tevé-

dökről hazánkban, s ismertetvén a gazdasági szakba vágó munkákat. Az Ifjúság Lapjára nézve ohajtánók, hogy kisebb mennyiségben hozzon verseket és elbeszéléseket s nagyobb tért engedjen történelmi s természettani cikkeknél, melyeket egyébiránt tájékozott nevelőknek nem lesz nehéz mulattató s elbeszélő idomba átönteni.

Átme gyünk már most politikai lapjainkra.

A hivatalos Budapesti Hírlap, mely 1849. utolsó év negyedétől 1852. végeig a Magyar Hírlap címét viselé, a szépirodalmi dolgozatokat, rövidebb regényeket, fővárosi és társaséleti szemlét, olykor-olykor könyvismertetéseket is hozott tárcá mellett 1853-ban Athenaeum címe alatt tudományos rovatot is nyitott, melyben időről időre — bár nem oly pontosan és gyakran, mint igerve volt (mert sokszor több héten keresztül semmi Athenaeum nem mutatkozott) — könyvismertetések, könyvészeti jelentések, egyes, részint eredeti, részint külföldi lapokból kivont tudományos cikkek, történelmi s országismeí vázlatok, stb. jelentek meg. A tárcá hozott ez idén is fővárosi és társaséleti szemléket, egyes beszélyeket; de ha nem csalódunk, sokkal gyérebbe, mint 1852-ben. Az Athenaeum cikkei, habár e rovat kezelése nem mutatott sem rendszert sem határozott célirányt, mégis a nevezett lapra nézve haladás jeleül tekinthetők. A Budapesti Hírlapnak ugyan sem szépirodalmi sem tudományos tárcái — már csak ritkán előfordulásuknál fogva is — ki nem állják a versenyt a Pesti Napló hasonnemű rovataival (melyekről azonnal részletebben szólándunk); de magokban tekintve mindamelllett becsesebb részét képezik a lapnak s bizonyosan tetemes olvasók figyelmére is számolhatnak. Ohajtjuk tehát, hogy a folyó évben a tárcá és az Athenaeum-mal többször legyen alkalmunk találkozni; de ohajtjuk egyszersmind, hogy ne találkozzunk benne többé oly világosan részrehajló cikkekkél, milyen p. o. Podmaniczky Frigyes munkáinak úgynevezett ismertetése volt.

Ami a Budapesti Hírlap politikai szellemét illeti, erről itt nem találjuk helyén szólni; e részben a Pesti Naplóról is hallgatunk — s az ítéletét mindkettőre nézve az elfogulatlan magyar olvasóra bizzuk.

A Pesti Naplónak is van, politikai s ujdonsági tartalmán kívül, szépirodalmi és tudományos tárcája, még pedig állandó.

A szépirodalmi tárcsa, mellőzvé a benne időről időre megjelenő apróbb közleményeket, népismeri, útleirási cikkeket s rövidebb szépirodalmi dolgozatokat, rendszerint hosszabb regényeknek áll nyitva. Hozott névszerint 1853-ban három regényt, melyeknek ketteje, Az Anneey-tó és környéke s A szerelem gyermekei, Sue Jenő után, fordítás, — a harmadik, Egy magyar Nábob, Jókai Mórtól, eredeti. A szerelem gyermekei és Egy magyar Nábob ezóta külön kiadásban is megjelentek s együttvéve hat kötetet képeznek, — mi bizonyosságul szolgálhat arra nézve, hogy e szépirodalmi tárcsa, tömeg tekintetében is, jelentékeny rovat.

De mind tömeg, mind tartalom és rendszeresség tekintetében, a szép irodalmi tárcsát sokkal felülmúlja a tudományos, melynek szervezete s ellátása valamint egy részről összes irodalmunkra nézve nagy nyereség, úgy más részről a szellemi téren teendőket leghelyeseb szempontból felfogó s legügyesebb tapasztalattal alkalmazó, szerkesztő, az erélyes Török Jánosnak kitűnő érdeme.

Ha visszatekintünk egész eddigi lapirodalmunkra, kénytelenek vagyunk megvallani, hogy sem jelenleg, sem azelőtt egyetlen egy is a magyar folyóiratok közül — ide értvén mind a politikai, mind pedig a szorosabban tudományos folyóiratokat — nem mutathat fel oly bőséget, változatosságot és elevenséget a tudományos vitatkozás körében, mint a Pesti Napló. Eddigi politikai lapjaink ugyanis — elég rosszul — úgyszólván egészen mellőzik e rovatot, s könyvbírálatokat vagy egyéb tudnivalókat a tudomány köréből csak mintegy elvétve találhatánk azoknak hasábjain; a szorosabb értelemben tudományos folyóiratok pedig már csak azért sem hozhattak efféle közleményeket kellő mennyiségben és változatosságban, mert azok nem napi, de rendszerint havi, legfeljebb heti lapok valának. Legtöbbször köszönhetünk e tekintetben a régi Athenaeumnak, hanem ez nagyobb részében szépirodalmi dolgozatokat közölt. S a tulajdonképen szépirodalmi lapok, tudományosság tekintetében, talán még a politikai lapokon is alul maradtak. Hatalmas irodalmi lendületnek tekinthető ennél fogva, hogy most egy magyar, naponként megjelenő, politikai lapnak állandó tudományos rovata van, mely szorgalmasan lajstromozza az újabb magyar könyveket, figyelemmel kíséri az irodalom menetét, is-

merteti és bírálja szellemi termékeinket, nem mellőzi a művészetet sem, fejtegeti a nevelési korkérdéseket, visszaszáll a múltba is, s irodalmunk megváló korszakait egymással összeköttetésbe hozza, értesít új találmányok s felfedezésekről, kivonatokat, mutatványokat s ismertetéseket közöl nem csak hazai, hanem egyzsersmind külföldi nevezetesebb munkákról, intézményekről stb, s mindezt, habár nem is mindenben oly sikerrel, mely már semmi kívánnivalót nem hagyna, de mégis rendszeresen s félreismerhetlen öntudattal.

E tudományos rovatnak fő részét kétségtelenül a könyvismertetések és bírálatok képezik. Hogy olvasóink lássák, mily tevékenységet fejt ki e részben a Pesti Napló, csak azt jegyezzük meg, hogy e lap tudományos tárcája múlt évi február 13-dikától december 31-kig százötvenhárom könyvismertetést hozott. Az ismertetett könyveket illetőleg, ezek természetesen leginkább szép-irodalmiak és tanodai használatra írottak valának, — mert ezek legnagyobb számban jelentek meg. Adattak azonban kimerítő ismertetések szigorúan tudományos és útleíró munkákról is, melyeknek például: *Szalay László* magyar történelme, *Macanlay* angol történelme, *La question des lieux-saints*, *Andrásy Manó* gr. ázsiai utazása, *Podmaniczky Frigyes* b. éjszaki utazása, *Palugyay Imre* magyarországi városai stb. A Pesti Napló könyvismertetéseire nézve általában azon ohajtásunkat fejezzük ki, bár azok ezentúl kissé szigorúbbak lennének, mint eddig — legalább nagyobb részükből — valának. *Suaviter in modo, fortiter in re!*

Találunk a Pesti Naplóban önálló tudományos fejtegetéseket is, az élet és művészet s tudomány minden ágából, p. o. Drámai ügyek, *Gerőtől*; Anglia műipara és gazdasága, *Hunsfaley Jánostól*; a rugós mézgáról, *Szabó Józseftől*; az éjszakamerikai államok virágzásáról, a magyar lantosköltészetéről, a brüsszeli statisztikai gyűlésről, névtelenül; elemi tanodákról, nevelésügyi tendenciákról, stb stb. Az asztalmozgatási tüneményről is a P. Napló hozott legszámosabb s a dolog lényegét legközelebből érdeklő értekezéseket. A pesti műegylet állandó kiállításáról is havonként adatnak jelentések.

Juliusban új értekezési cyclust nyitott a P. Napló ezen cím alatt: *Jeles íróink csarnoka*, hol havonként kétszer egy-

egy jelesebb magyar író szellemi munkássága s nemzetirodalmi hatása hozatik az olvasó közönség emlékezetébe. Eddigelé 12 íróról vettünk e cyclyusban jellemrajzokat; ezek: Bajza, Berzsenyi, Vörösmarty, Kisfaludy Sándor, Kölcsey, Kisfaludy Károly, Kazinczy, Kármán, Báróczy, Csokonai, Garay és Virág Benedek. Az első tizenegy, melyek inkább francia akadémiai dícsbeszédnek, mint szigoruan irodalomtörténeti fejtegetés jellemével bírnak, *Gregus Ágost*, — a tizenkettedik, mely az ember, író és költő jelentékét meleg kedélylyel s beható kritikai méltánnyal mutatja fel, *Toldy Ferenc* tollából van.

Szép ajándékkal kedveskedik a P. Napló az olvasó közönségnek a magyar költészet történetében is, hetenként közölve *Toldy Ferenc* egyetemi előadásai után, mely az 1854-diki tanév kezdetével nyitott meg, s reméljük, újév után is mindvégig folytatni fog. Ugyanezen reményt tápláljuk a Jeles íróink csarnokára nézve is: most inkább, mint valaha, szükséges a nemzet közérzetét szilárdítani s különösen azon pontra irányozni, mely midőn egy részről a jelen és múlt közötti kapcsol s minden jövőnek alapjaul tűnik fel, úgy más részről a feledékeny nemzetet untalan emlékezteti azon kegyeletre nagyjai iránt, mely mindenütt és mindenkor lényeges ismertető jele a polgárisult, miveltséggel bíró és életrevaló népeknek.

A mi a bel- és külföldön megjelenő nemmagyar lapokat illeti, ezek helylyelközzel megemlékeznek irodalmi viszonyainkról, s mondhatjuk a bécsi és németországi folyóiratokra nézve, hogy általában nagy érdekeltséget, sőt szinte méltányt, hanem többnyire nagy avatlanságot is tanusítanak irányunkban. Ohajtandó volna, ha e lapok irodalmi viszonyainkban tökéletesen jártas és tájékozott emberek, magyar tudósok közül keresnének magoknak levelezőket; így pontosabb tudomást szerezhetnének szellemi mozgalmaink részletei felől. Az ítélethozás, meglehet, elfogultabbá válhatnék; de az elfogult ítélet, mely való adatokon épül, mindenkor könnyebben helyreigazítható, mint az, mely összefüggetlen s részben hamis adatokból merítetik. Jó az a kellő távpont, melyből valamit nézni, bírálni akarunk; de sikere csak úgy és akkor lehet, ha már elébb közelebbről megismerkedtünk a dologgal. Az általános áttekintés helyességét csak a részletek teljes ismerete biztosítja.

A magyarországi német lapokat ez észrevételünk nem illeti, mert ezek rendszerint csak rövid híreként emlegették a magyar művészet és tudományosság körében felmerülő jeleneteket, miket a bécsi lapok legtöbbször hasonló rövidséggel utánközlenni szoktak. Kimerítőbb közleményeket ez ügyben időnként az *Ost-Deutsche Post* és *Lloyd* pesti levelezőitől vettünk. Ezek többször bírálatilag szóltak politikai lapjaink vezércikkei, készülöben levő és megjelent magyar könyvek, magyar írók, magyar színház, egyetemi előadások s hasonlók felől. Hosszas volna ezúttal bírálatilag ereszkedünk ezen közlemények boncolgatásába, mit havonkénti szemlénkben könnyebben fogunk tehetni; most elég legyen annyit megjegyeznünk, hogy tárgyismeret és elfogulatlanság tekintetében az *Ost-Deutsche Post* levelezőit illeti az elsőség.

Az *Oesterreichische Blätter für Literatur und Kunst* című bécsi lap, a hivatalos *Wiener Zeitung* heti melléklete, mely becses adalékokat hoz a német tudományosság és művészeti élet köréből, magyar dolgokról csak könyvészeti rovatában emlékszik, azaz felveszi az újabban megjelent magyar könyvek címeit. Az egész könyvészeti rovat azonban rendszer és teljesség nélkül szerkesztvén, nem csodálkozhatunk, ha benne magyar könyveinknek is csak kicsiny, még pedig többnyire kevésbé kitűnő részét találjuk kijegyezve. A szerkesztőség mily könnyen segíthetne magán e tekintetben, ha péld. az *Új Magyar Múzeum* s a *Pesti Napló* könyvészeti jelentéseit venné át; ekkor legalább toll- és sajtóhibáktól is mentek volnának a közlött címek. Könyvészeti jelentésekben leginkább igényli az olvasó, hogy pontosak és hibátlanok legyenek; a tudós németek e részben Europa minden nemzetei előtt kitüntetik magokat, s méltán panaszkodhatnak és gúnyolódhatnak a franciák ellen, kik a mily szigorúak nyomtatványaikban saját nyelvök pontosságára nézve, szintoly keveset törődnek más népek helyesírásával. Annál inkább csodálkozhatunk ennél fogva, hogy épen német folyóiratban találjuk a magyar írást egészen eltorzítva. Alig van egyetlen egy magyar könyveim, melyben ne volna legalább annyi hiba, mint szó.

Az említett lapban két értekezés jelent meg, melyek — habár távolabbról — bennünket mégis érdekelhetnek: egyik *Messerschmidt* pozsonyi szobrász élete és műveiről; másik *Kollár* hátrahagyott nagy munkájáról, melyben a *Slavy Dc era* szerzője a

szlávokat a rómaiakkal azonosítja, bebizonyítani törekedvén, hogy Olaszország ős lakói közt legszámosabbak a szláv népfajok valának, hogy tulajdonkép egész Olaszország szláv lakossággal bír, sőt részben még most is bír. Az értekezőnek — *Jüng* krakói tanárnak — sikerül e ferdeségeket kimerítő tudományossággal a nevetség pelengérére állítani, s kedvünk volna tanulságos cikkeiből egész szakaszokat kiírni. Minthogy azonban ezúttal még nem havi, de évi szemlét adunk a folyóiratokról, elég legyen általánosan megjegyeznünk, hogy a bíráló először cáfolhatlanul bebizonyítja, miszerint *Kollár*, „kiről azt hallja, hogy jeles költő“, legkevésebbé sem nyelvbuvár, — másodsor pedig, utalva a német nyelvészeti hódítmányaira, ezeknek alapján részletesen bocsátkozik a nyelvek eredetisége s rokonsága feletti fejtegetésekbe. Elmondja többek közt: hogy a szókincs, mi valamely idegen népnek feltolatik vagy tőle átvételik, sohasem képes a nyelvnek magának lényegét megváltoztatni, s még kevésbbé lehetséges a nyelvtani idomokat, melyek egyedül másíthatnák el a nyelv lényegét, más nyelvnek beoltani; hogy elgörögített latin nyelvről csak akkor lehetne szó, ha a görögök saját nyelvökből a legkisebb nyelvtani idomot átvihették volna a rómaiakéba; hogy valahányszor két különböző nyelvélegzet oly erőszakosan vegyül össze, mint *Kollár* a szláv és latin nyelvről felteszi, ebből a nyelvtani idomrendszer tökéletes szétbomlása származik, minőt péld. az angol és új-perzsa nyelvben szemlélhetünk; hogy végre *Kollár* ugyanazon okból s ugyanazon igazsággal, miként a latin nyelvet a szláv nyelv dialectusának állítja, még azt is állíthatta volna, hogy a magyarok is szlávok, sőt rómaiak stb stb.

A Berlinben megjelenő *Magazin für Literatur des Auslandes* a lefolyt 1853-dik év aprilisi számaiban egy — ha jól emlékszünk — öt folytatásban közlött hosszú cikket hoz: magyar irodalmi viszonyokról. Ezen cikk három fő részre oszlik: az első, mely legterjedelmesebb, a magyar költőket s ezeknek műveit ismerteti — csaknem azt mondhatnók, *breviter et confuse*; a második tudományos (bölcészeti, jogi, nyelvészeti és történelmi) munkáinkról emlékezik — még rövidebben, de helyesebben is, a mennyiben a szerző itt inkább tartózkodik magas kothurnusban járó véleményei s ítéletei elmondásától; a harmadik végül adja a magyar folyóiratok elég hiányos statistikáját. Nem tud-

juk, volt-e a cikk szerzőjének alkalmja megszerezhetni mindazon adatokat, melyeknek ismeretét az értekezés okvetlenül igénylő; de, hogy ezen ismeretek nagyon tökéletlenek, azt a cikk maga világosan elárulja. Minden esetre örülnünk kell, hogy az idézett berlini újság a mi viszonyainkat is figyelembe venni és ismertetni kezdi; hanem ohajtjuk egyszersmind, hogy a becsuszott hibák kiigazíttassanak s a hézagok kipótolttassanak. Az ítélet szabad; ezt mindenki saját egyedisége, saját belátása után mondja ki, s a kiknek elmondja, ismét saját belátásuk szerint vagy magokévé tehetik, vagy módosíthatják, vagy félre is vethetik; — nem akarjuk ennél fogva a szerzőt, főleg régiebb íróink tekintetében nagyon absprechend ítéleteiért, kárhoztatni; sőt megbocsátjuk neki azon vogelperspectiv-szerű szempontot, melyből mindent igen kicsinynek lát: hanem csak arra bátorkodunk őt felszólítani, hogy adatai legyenek ezentúl valóságos adatok, s íróinknak említendő nézetei legyenek csakugyan ezeknek nézetei.

Képezze mostani szemlénk befejezését a magyar lapirodalomnak általános számszerű összehasonlítása az összes lapirodalommal az austriai birodalomban 1853-ról. Ez évben megjelent egész Austriában (mint a bécsi lapok írják) 241 folyóirat, melyek közül 77 politikai. A kitett összegnek a magyar, 1853-ban megjelent folyóiratok száma csak 14-edrészét képezi, holott pedig a magyar lakosság a többi nyelvű lakosságnak — *Fényes* adatait vévén alapul — több mint hatodrésze. Bizony nem kedvező arány, legalább nem a németek és olaszok irányában: miután amazok a lapok két harmadát foglalják el, az utóbbiaknak pedig politikai lapjok is több a mi folyóirataink valamennyienél, míg népességre nézve mindjárt elsőek a németek után következünk, amazok száma lévén 7,727,566, a miénk pedig 6,155,124. Lehessen mielőbb mondanunk, hogy mivelttség tekintetében miénk legalább is azon hely, melyet számra nézve foglalunk el! A mivelttség versenye azon egyetlen, mely a versenyző nemzeteket egyaránt emeli és jutalmazza.